

Hippolytushoef
Gemeente Wieringen (N.H.)

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Steekproefrapport 2009-06/10

*Hippolytushoef
Gemeente Wieringen (N.H.)
Een Archeologisch Bureauonderzoek*

Een onderzoek in opdracht van
BügelHajema Adviseurs b.v.

Steekproefrapport 2009-06/10
ISSN 1871-269X
auteur: ma. F.B. Postma (archeoloog)
autorisatie: dr. J. Jelsma (senior archeoloog)

Foto's en tekeningen zijn gemaakt door de
Steekproef b.v., tenzij anders vermeld.

© De Steekproef b.v., Zuidhorn, juni 2009

Niets uit deze uitgave mag worden
vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt zonder
bronvermelding.

De Steekproef b.v. aanvaardt geen
aansprakelijkheid voor eventuele schade
voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of
het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

De Steekproef b.v.
Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau
Hogeweg 3
9801 TG Zuidhorn

<i>telefoon</i>	050 - 5779784
<i>fax</i>	050 - 5779786
<i>internet</i>	www.desteekproef.nl
<i>e-mail</i>	info@desteekproef.nl
<i>kvk</i>	02067214

Inhoud

Samenvatting

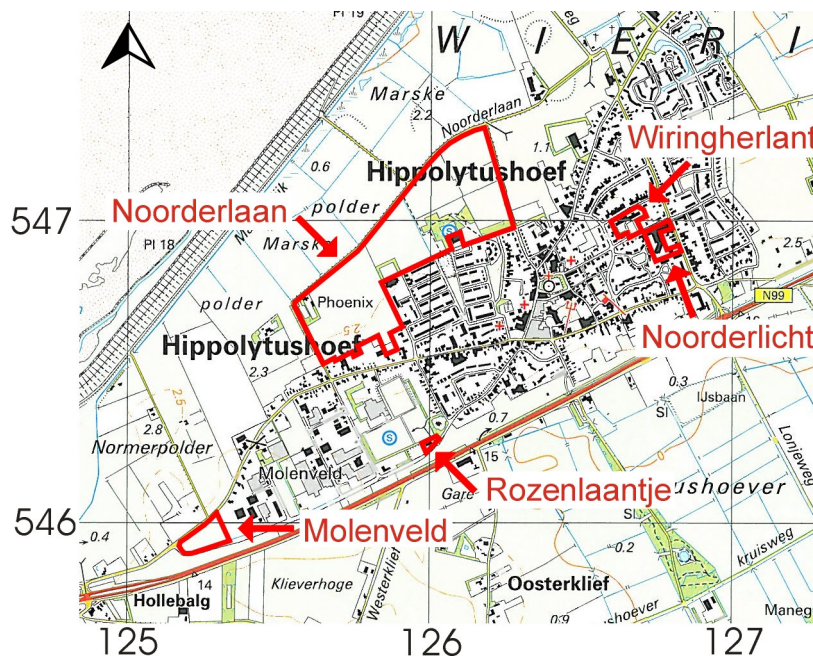
1. Inleiding.....	1
• 1.1 Aanleiding en doel (KNA 3.1 LS01).....	1
• 1.2 Locatiebeschrijving (KNA 3.1 LS02).....	2
• 1.3 Administratieve gegevens.....	3
2. Bureauonderzoek.....	4
• 2.1 Bronnen.....	4
• 2.2 Fysische geografie (KNA 3.1 LS04).....	5
• 2.3 Archeologie (KNA 3.1 LS04).....	7
• 2.4 Historische geografie (KNA 3.1 LS03).....	13
• 2.5 Archeologisch verwachtingsmodel (KNA 3.1 LS05).....	15
3. Conclusies en advies.....	17

Appendix: - archeologische periodes
          - kaart met bekende en verwachte archeologische waarden

Samenvatting

Naar aanleiding van de bouw van woningen en bedrijfspanden op vijf locaties te Hippolytushoef, gemeente Wieringen, Noord-Holland, heeft een archeologisch bureau-onderzoek plaatsgevonden (zie Figuur 1). Bij de bouwwerkzaamheden zullen graafwerkzaamheden worden uitgevoerd die eventueel aanwezige grondsporen kunnen verstoren. De verstoringsdiepte was ten tijde van het onderzoek nog niet bekend. Doel van het onderzoek is het verzamelen van kennis teneinde een uitspraak te doen over eventuele aanwezigheid van archeologische grondsporen. Indien een redelijke kans bestaat op dergelijke waarden, kan worden geadviseerd om een veldonderzoek middels grondboringen te doen.

Bij het bureauonderzoek zijn bronnen geraadpleegd op het gebied van fysische geografie, archeologie en historische geografie. Binnen de locaties, die op een stuwwal liggen, is sprake van een podzolbodem. Dit duidt op gunstige bewoningsomstandigheden in het verleden. Binnen twee van de locaties zijn vondsten gedaan, evenals in de omgeving van de vijf locaties. Het is dan ook mogelijk dat binnen de plangebieden archeologische resten en sporen aanwezig zijn. Het advies luidt daarom om een inventariserend archeologisch veldonderzoek te laten uitvoeren in de vorm van grondboringen.

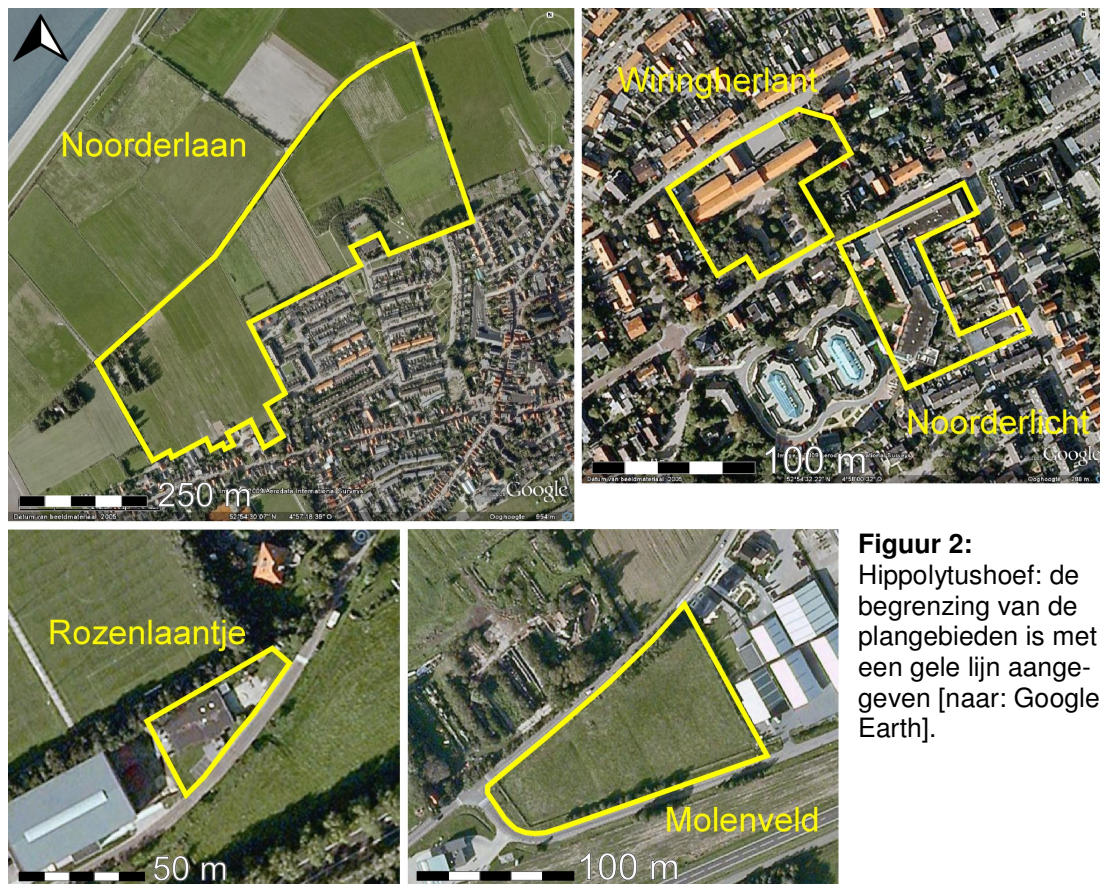
Figuur 1: Hippolytushoef: de begrenzing van het plangebied is met een blauwe lijn aangegeven [naar: ANWB 2004. *Topografische Atlas Noord-Holland 1:25.000*. ANWB bv., Den Haag]. Een vierkant is een vierkante kilometer.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doel (KNA 3.1 LS01)

In opdracht van BügelHajema bv, vertegenwoordigd door de heer W. Wouda, is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor vijf plangebieden in Hippolytushoef, gemeente Wieringen, provincie Noord-Holland (Figuur 1). Aanleiding voor het onderzoek zijn plannen van de gemeente Wieringen voor de bouw van woningen en bedrijfspanden binnen de plangebieden. De hiermee gepaard gaande graafwerkzaamheden kunnen eventueel aanwezige archeologische grondsporen verstoren. De plannen van de gemeente zijn nog niet concreet, wat betekent dat de exacte bouwlocaties en geplande verstoringsdiepte ten tijde van het onderzoek nog niet bekend waren.

Het doel van het bureauonderzoek is het opstellen van een archeologisch verwachtingsmodel van het gebied aan de hand van beschikbare fysisch- geografische, historisch-geografische en archeologische informatie.

Figuur 2: Hippolytushoef: de begrenzing van de plangebieden is met een gele lijn aangegeven [naar: Google Earth].

1.2 Locatiebeschrijving (KNA 3.1 LS02)

De vijf plangebieden liggen verspreid over het dorp Hippolytushoef in de gemeente Wieringen, Noord-Holland. De eerste locatie, Locatie Noorderlaan, ligt aangrenzend aan de noordwestelijke zijde van de bebouwde kom van het dorp (Figuur 2). Met een oppervlakte van ongeveer 25 hectare is deze locatie aanzienlijk groter dan de andere vier locaties (allemaal kleiner dan 1,5 hectare). Locatie Noorderlaan wordt begrensd door de Noorderlaan in het noordwesten, de Normerlaan in het zuidwesten en de Kremersweg in het noordoosten. Het westelijke deel van de zuidoostelijke grens ligt langs de noordrand van de bebouwde percelen en het oostelijke deel ligt langs de Hortensialaan. Zwembad De Venne (aan de Hortensialaan) valt buiten de locatie. Op deze locatie zullen 100 woningen worden gebouwd.

Locatie Wiringherlant is het terrein van regionale scholengemeenschap Wiringherlant. Deze locatie ligt binnen de bebouwde kom van Hippolytushoef, minder dan 200 meter ten noordoosten van de historische kern van het dorp (zie Appendix II). De school zal worden vervangen door woningen.

Direct ten zuidoosten van Locatie Wiringherlant ligt Locatie Noorderlicht. Dit is het terrein van Zorgcentrum Noorderlicht, dat zal worden uitgebreid met een aantal woningen.

Locatie Rozenlaantje ligt aan de noordzijde van het Rozenlaantje, dat de zuidoostelijke grens van de bebouwing van Hippolytushoef vormt. Ook hier zullen enkele woningen komen.

Locatie Molenveld ligt aan de zuidwestelijke zijde van Hippolytushoef. Het is de westelijke, onbebouwde punt van het Molenveld. Hier zullen bedrijven of woningen komen.

1.3 Administratieve gegevens

Tabel 1: Hippolytushoef: administratieve gegevens.

Provincie	Noord-Holland		
Gemeente	Wieringen		
Plaats	Hippolytushoef		
Toponiem	Locatie Noorderlaan Locatie Wiringherlant Locatie Noorderlicht	Locatie Rozenlaantje Locatie Molenveld	
Kaartblad	14E		
Coördinaten hoekpunten plangebied	Locatie Noorderlaan N 126,173 / 547,314 O 126,276 / 546,979 Z 125,647 / 546,527 W 125,548 / 546,724	Locatie Wiringherlant NO 126,712 / 547,018 ZO 126,697 / 546,971 ZW 126,622 / 546,950 W 126,596 / 547,000	Locatie Noorderlicht N 126,787 / 546,998 O 126,828 / 456,903 Z 126,331 / 547,357 W 126,705 / 546,967
	Locatie Rozenlaantje NO 126,031 / 546,283 Z 125,991 / 546,237 W 125,976 / 546,267	Locatie Molenveld NO 125,296 / 546,034 ZO 125,339 / 545,947 ZW 125,205 / 545,901 NW 125,173 / 545,936	
Bevoegde overheid	Gemeente Wieringen		
Opdrachtgever	BügelHajema bv, vertegenwoordigd door dhr. W. Wouda		
ARCHIS CIS-code	35629		
ISSNnr.	1871-269X		
Steekproef projectcode	Hippolytushoef, Gemeente Wieringen (N.H.). Een Archeologisch Bureauonderzoek. Steekproefrapport 2009-06/10		
Oppervlakte	circa 30 hectare		
NAP hoogte maaiveld in cm boven NAP	Locatie Noorderlaan: ca. 100-300	Locatie Wiringherlant: ca. 300-400	Locatie Noorderlicht: ca. 300-400
	Locatie Rozenlaantje: ca. 130-180	Locatie Molenveld: ca. 290-380	
Beheer en plaats documentatie	De Steekproef bv/ Provincie Noord-Holland/ Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/ E-depot		

2. Bureauonderzoek

2.1 Bronnen

Tijdens het bureauonderzoek is de bestaande relevante kennis van de onderzoekslocatie verzameld. Daartoe zijn de in Tabel 2 weergegeven bronnen geraadpleegd. Aan de hand van het bureauonderzoek is een archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

Tabel 2: Hippolytushoef: geraadpleegde bronnen en kaarten.

<p>Actueel Hoogtebestand Nederland</p> <p>ANWB, 2004. <i>Topografische Atlas Noord-Holland 1:25000</i>. ANWB bv, Den Haag, p. 14 en 20.</p> <p>Cultureel Erfgoed Noord-Holland: <i>Beleidsnota Cultuurhistorie Wieringen</i>.</p> <p>Bongers, J. & J. Jelsma. 2005. <i>Steekproefrapport 2005-10/11: Wieringerrandmeer (NH): Een Archeologisch Bureauonderzoek</i>. Zuidhorn, De Steekproef.</p> <p>Centraal Archeologisch Archief (CAA) en Centraal Monumenten Archief (CMA) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) [ARCHIS].</p> <p>Groen-Lubbers, N. & J. Jelsma. 2004. <i>Steekproefrapport 2004-04/19: Wieringen, Camping Waddenzee: Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek</i>. Zuidhorn, De Steekproef.</p> <p>Indicatieve Kaart Archeologisch Waarden (IKAW)</p> <p>Jelsma, J. & C. Tulp. 2003. <i>Steekproefrapport 2003-09/1: Wieringen, Plangebied Lutjestransd. Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek</i>. Zuidhorn, De Steekproef.</p> <p>Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA) versie 3.1. College voor de Archeologische Kwaliteit (www.sikb.nl).</p> <p>Rappol, M. & C.M. Soonius (eds.) 1994. <i>In de Bodem van Noord-Holland. Geologie en archeologie</i>. Lingua Terrae, Amsterdam.</p> <p>12 Provinciën 2006/2007. <i>Atlas van Topografische Kaarten. Nederland 1955-1965</i>. Uitgeverij 12 Provinciën, Landsmeer, p. 49 en 65.</p> <p>Stichting voor Bodemkartering, 1994. <i>Bodemkaart van Nederland 1:50000. Toelichting bij Kaartblad 14 oost Medemblik - 15 west (gedeeltelijk) Stavoren</i>. StiBoKa, Wageningen.</p> <p>Stichting voor Bodemkartering, 1981. <i>Geomorfologische Kaart van Nederland 1:50000. Kaartblad 14 Medemblik</i>. StiBoKa, Wageningen.</p> <p>Tulp, C. 2005. <i>Steekproefrapport 2007-09/11: Oosterland, Westerland (NH): Een Archeologisch Bureauonderzoek</i>. Zuidhorn, De Steekproef.</p> <p>Uitgeverij Nieuwland, 2006. <i>Grote Historische Topografische Atlas ±1894-1933. Noord-Holland 1 : 25 000</i>. Uitgeverij Nieuwland, Tilburg, k. 176 en 194.</p> <p>Woltering (ed.) 1989. <i>Archeologische Kroniek van Noord-Holland over 1989</i>, p. 314.</p> <p>Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. <i>Grote Historische Atlas van Nederland deel 1: West-Nederland 1839-1859, schaal 1:50000</i>. Wolters-Noordhoff, Groningen, p. 8.</p> <p>Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1992. <i>Grote Historische Provincie Atlas 1:25 000. Noord-Holland 1849-1859</i>. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen, p. 17.</p> <p>Cultuur Historische Waardenkaart: Noord-Holland: http://chw.noord-holland.nl</p> <p>Google Earth: earth.google.com</p> <p>WatWasWaar (historisch kaartmateriaal): www.watwaswaar.nl</p> <p>Historische Vereniging Wieringen: www.historischwieringen.nl</p> <p>Website van de Gemeente Wieringen: www.wieringen.nl</p> <p>In Pago Wirense: www.pagowirense.nl</p>

2.2 Fysische geografie (KNA 3.1 LS04)

Hippolytushoef ligt op een hoogte binnen Wieringen. De Pleistocene keileem van de Formatie van Drenthe ligt hier dicht aan het oppervlak, op plaatsen zelfs tot aan het maaiveld, terwijl het in de omgeving juist zeer diep zit. Dit is het gevolg van opstuwning van het Pleistocene materiaal gedurende de voorlaatste ijstijd (het Saalien). Als gevolg van de zeespiegelstijging na de laatste ijstijd (het Weichselien) veranderde een groot deel van Noord-Holland in een getijdebekken met stroomgeulen. Toen de snelheid van de zeespiegelstijging afnam, stagneerde de waterafvoer via de stroomgeulen en begon zich een groot veengebied te vormen. Het hooggelegen Wieringen werd een eiland in het veengebied (Rappol & Soonius 1994).

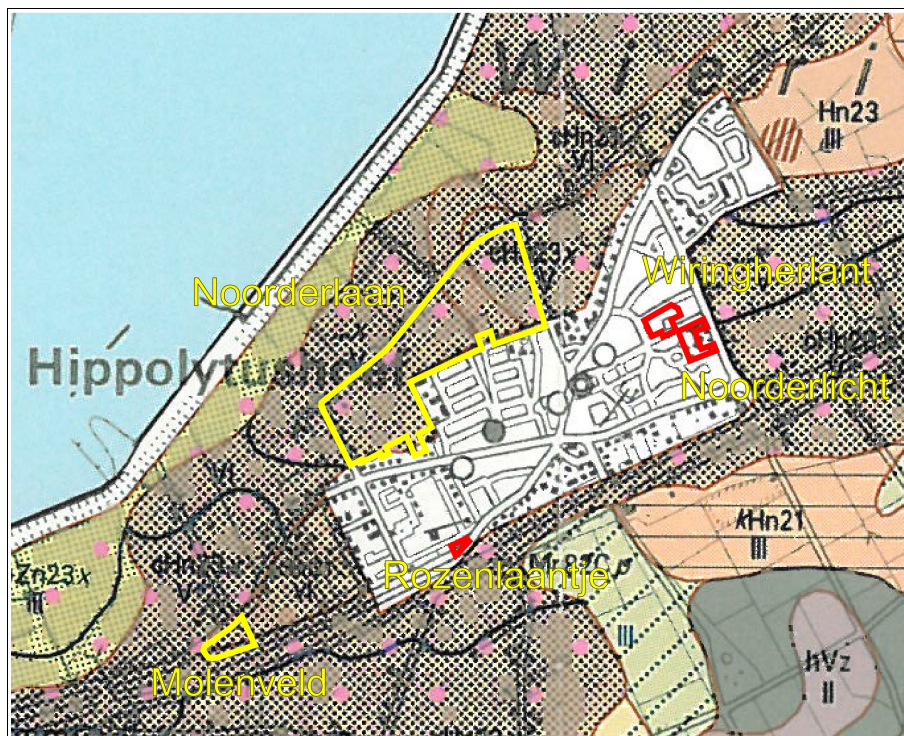
Vanaf de achtste eeuw vonden in het veengebied tussen Wieringen, West-Friesland en Gaasterland ontginningsactiviteiten plaats. De afgraving en ontwatering van het gebied resulteerde in oxidatie en inklinking van de bodem, waardoor het maaiveld daalde en het land weer kwetsbaar werd voor de invloed van de zee. Er vormden zich getijdegeulen die het veen en het zand erodeerden. Ook werd zeeklei afgezet: in Wieringen gebeurde dit langs de zuidoostelijke kust. Doordat het veen plaats maakte voor open water raakte Wieringen zijn geïsoleerde ligging in het veengebied kwijt. In de periode van 1000 tot 1600 namen de ontginningsactiviteiten weer in intensiteit toe en ging onder andere ten zuiden van Wieringen nog meer land verloren (Rappol & Soonius 1994). Met het ontstaan van het Marsdiep raakte Wieringen geleidelijk aan geheel omgeven door de zee. Vanaf 1925 was Wieringen als gevolg van de afsluiting van het Amsteldiep en de aanleg van de oostelijke Wieringermeerdijk niet langer een eiland (www.wieringen.nl).

Geomorfologisch gezien liggen de vijf locaties in verschillende zones. Locatie Noorderlaan en Locatie Rozenlaantje liggen op een lage stuwwal van gestuwde grondmorene (classificatie geomorfologische kaart 4K9). Een klein gebied langs de noordwestelijke grens van Locatie Noorderlaan is geclassificeerd als een dekzandrug, al dan niet met oud bouwlanddek (3K14). Locatie Molenveld ligt op een hoge stuwwal van gestuwde grondmorene, al dan niet bedekt met dekzand (classificatie 10B6). Locaties Wieringerlant en Noorderlicht liggen binnen de niet gekarteerde bebouwde kom van Hippolytushoef.

Op de bodemkaart (zie Figuur 3) is te zien dat binnen Locatie Noorderlaan sprake is van een laarpodzolbodem gevormd in lemig fijn zand (classificatie bodemkaart cHn23) of leemarm en zwak lemig fijn

zand (cHn21, een noordwest-zuidoost georiënteerde strook in het noordelijke deel van de locatie). In het grootste deel van de locatie bevindt zich tussen 40 en 120 cm onder het maaiveld een laag oude klei van tenminste 20 cm dik (weergegeven met de toevoeging 'x'). Binnen deze locatie geldt grondwatertrap V (gemiddeld hoogste grondwaterstand minder dan 40 cm onder het maaiveld en gemiddeld laagste grondwaterstand meer dan 120 cm onder het maaiveld).

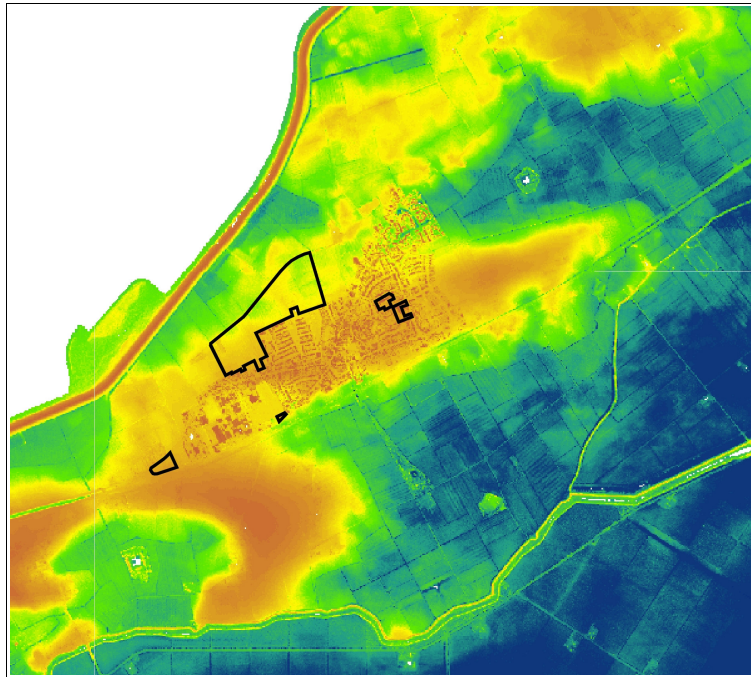
Binnen locatie Molenveld is eveneens sprake van een laarpodzolbodem gevormd in leemarm en zwak lemig fijn zand (cHn21), met grondwatertrap VI (gemiddeld hoogste grondwaterstand 40-80 cm onder het maaiveld en gemiddeld laagste grondwaterstand meer dan 120 cm onder het maaiveld). Locaties Wringherlant, Noorderlicht en Rozenlaantje vallen op de bodemkaart buiten het gekarteerde gebied.

Figuur 3: Hippolytushoef: uitsnede uit de bodemkaart. De ligging van de locaties is met een gele of rode lijn aangegeven.

cHn23: laarpodzolbodem gevormd in lemig fijn zand

cHn21: laarpodzolbodem gevormd in leemarm en zwak lemig fijn zand

Figuur 4: Hippolytushoef: hoogtekaart. De ligging van de locaties is met een zwarte lijn aangegeven. [naar: Actueel Hoogtebestand Nederland]

Het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN, zie Figuur 4) toont de hooggelegen stuwwal waarop de locaties liggen. De hogere delen van deze stuwwal liggen enkele meters hoger dan het omliggende gebied. Ook is te zien dat de ligging van locaties onderling in hoogte verschilt (zie Tabel 1). Vooral locaties Wiringherlant, Noorderlicht en Molenveld liggen relatief hoog: deze locaties liggen op de rug van de stuwwal. Locaties Noorderlaan en Rozenlaantje liggen iets lager op de flanken.

2.3 Archeologie (KNA 3.1 LS04)

Op de Indicatieve Kaart voor Archeologische Waarden (IKAW) hebben Locatie Noorderlaan en Molenveld een hoge trefkans op archeologische waarden. Locaties Noorderlaan, Wiringherlant en Noorderlicht zijn niet gekarteerd, maar liggen aangrenzend aan dezelfde gekarteerde zone met een hoge trefkans (zie Appendix II). Ook liggen deze locaties eveneens relatief hoog in het landschap.

De Beleidsnota Cultuurhistorie Wieringen van Cultureel Erfgoed Noord-Holland verwacht in de bebouwde kom van Hippolytushoef (zowel binnen als buiten de historische kern) sporen vanaf de vroege middeleeuwen. Aangezien er over bodemverstoringen weinig bekend is,

kan niet worden uitgesloten dat zich onder de bebouwing nog intacte archeologische sporen bevinden. Deze verwachting geldt voor Locaties Wiringherlant, Noorderlicht en Rozenlaantje.

Binnen twee van de locaties zijn in totaal vijf meldingen gedaan van vondsten of archeologische terreinen aan het Centraal Archeologisch Archief (CAA) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE, voorheen RACM, zie Tabel 3). Vier meldingen zijn afkomstig uit Locatie Noorderlaan [ARCHIS-nummers 2081, 2083, 10561 en 228086]. Het betreft scherven aardewerk en een fragment van een benen kam. Al het materiaal is gedateerd in de middeleeuwen. Het laatstgenoemde nummer is administratief geplaatst, wat inhoudt dat de geregistreerde vindplaats ervan niet nauwkeurig bekend is. De vijfde melding is afkomstig uit Locatie Rozenlaantje en betreft eveneens middeleeuws materiaal, namelijk twee scherven aardewerk, waaronder steengoed [ARCHIS-nummer 6097].

Ook uit de omgeving van de vijf locaties zijn meldingen bekend in het CAA. Op een afstand variërend van 90 tot 250 meter ten noorden en noordwesten van Locatie Noorderlaan zijn een geretoucheerd stenen werktuig uit het neolithicum [ARCHIS-nummer 6105] en scherven aardewerk, waaronder steengoed, uit de (met name late) middeleeuwen gevonden [ARCHIS-nummers 6104, 6442 en 8094]. Op 190 tot 300 meter ten zuidwesten van deze locatie zijn scherven aardewerk (waaronder steengoed) uit met name de late middeleeuwen gevonden [ARCHIS-nummers 6098, 6100 en 10446], evenals een scherp handgevormd aardewerk uit de ijzertijd [ARCHIS-nummer 8093], twee vuurstenen afslagen uit de periode neolithicum tot bronstijd [ARCHIS-nummer 6099] en drie geretoucheerde vuurstenen werktuigen en twee brokken verbrand vuursteen uit de periode mesolithicum tot neolithicum [ARCHIS-nummer 6101]. Ook is hier een melding bekend die bestaat uit scherven aardewerk uit de ijzertijd en middeleeuwen en een vuurstenen werktuig uit de periode paleolithicum tot bronstijd [ARCHIS-nummer 6103]. Op nummer 10446 na zijn al deze meldingen afkomstig uit een terrein waaraan een hoge archeologische waarde is toegekend. Dit terrein is geregistreerd onder nummer 1781 in het Centraal Monumenten Archief (CMA) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en als NKT 160A in de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW-kaart) van de provincie Noord-Holland. Het gaat om een laatmiddeleeuws cultuurdek. Ongeveer 650 meter ten westen van Locatie Noorderlaan, op het strand, is een scherp steengoed (late middeleeuwen) gevonden [ARCHIS-nummer 1781].

Ten oosten van Locatie Noorderlaan bevindt zich het terrein van de vroegste kerk van Hippolytushoef, waaraan een hoge archeologische waarde is toegekend [ARCHIS-nummer 1796]. Op het terrein stond vanaf de negende eeuw een kerk (Beleidsnota Cultuurhistorie Wieringen). Verwacht wordt dat er nog resten van (mogelijk houten) voorgangers aanwezig zijn, evenals graven. De kerk is tevens geregistreerd in het CAA [ARCHIS-nummer 30133]. Monument 14950 beslaat de laatmiddeleeuwse historische kern van Hippolytushoef, inclusief de kerk. De historische kern en kerk zijn in de CHW-kaart geregistreerd als NKT 159A, NKT 161A en NKT 209G. Ten westen hiervan zijn vier scherven aardewerk uit de nieuwe tijd gevonden [ARCHIS-nummer 228085]. Grenzend aan het meest zuidelijke deel van Locatie Noorderlaan ligt het terrein van het voormalige gehucht Belt [CHW: NKT 208G]. Dit is historisch-geografisch gezien van grote waarde. Voor het terrein worden vanaf enkele decimeters onder het maaiveld sporen vanaf de vroege middeleeuwen, maar mogelijk ook eerder verwacht.

Ongeveer een halve kilometer ten noordoosten van Locatie Wiringherlant zijn resten uit de ijzertijd gevonden. Het betreft een drinkwaterkuil voor menselijk gebruik, 43 scherven handgevormd aardewerk en een onbekend aantal grondsporen [ARCHIS-nummer 46900]. Ongeveer 300 meter ten noordoosten van Locatie Wiringherlant zijn vier scherven uit de vroege middeleeuwen gevonden [ARCHIS-nummer 59783].

Uit het gebied ten zuiden en oosten van Locatie Rozenlaantje, op een afstand van 200 tot 375 meter, zijn vier waarnemingen bekend [ARCHIS-nummers 6106, 10562, 10563 en 18194]. Het betreft scherven aardewerk en (proto-)steengoed uit de late middeleeuwen en een scherf uit de vroege middeleeuwen.

Ten zuiden van Locatie Molenveld zijn twee archeologische monumenten bekend. Minder dan 100 meter van deze locatie zijn sporen van een nederzetting uit de ijzertijd gevonden [ARCHIS-nummer 1779, CHW: NKT 162A]. Gerelateerd aan dit monument is de vondst van een aantal scherven handgevormd aardewerk uit de ijzertijd [ARCHIS-nummer 6094]. Verder zijn op het terrein bewerkt en verbrand vuursteen uit de periode mesolithicum tot neolithicum [ARCHIS-nummer 6095] en scherven aardewerk uit de late middeleeuwen [ARCHIS-nummer 8092] gevonden. Het tweede monument ligt op een afstand van ongeveer 300 meter van Locatie Molenveld en betreft een vermoedelijke nederzetting uit de late middeleeuwen [ARCHIS-nummer 1780, CHW-nummer NKT

163A]. Dit vermoeden is gebaseerd op de vondst van een concentratie scherven aardewerk waaronder (proto-)steengoed uit deze periode [ARCHIS-nummers 6440 en 6449].

Ongeveer 125 meter ten oosten van Locatie Molenveld zijn scherven proto-steengoed en ander aardewerk uit de middeleeuwen gevonden, evenals een brok verbrand vuursteen waarvan de datering onbekend is [ARCHIS-nummer 6102]. Een vergelijkbare vondst is gedaan ten zuidoosten van het plangebied, op een afstand van ongeveer 250 meter [ARCHIS-nummer 6441]. Op drie locaties 125 tot 500 meter ten zuidwesten van Locatie Molenveld is eveneens aardewerk waaronder (proto-)steengoed uit de middeleeuwen gevonden [ARCHIS-nummers 6092, 6093 en 10229]. Een fragment van een bronzen schijffibula dat in dezelfde omgeving is gevonden dateert uit de vroege middeleeuwen [ARCHIS-nummer 42766]. Een groot deel van de waarnemingen die bekend zijn in Wierum is afkomstig van veldkarteringen die vanaf 1976 tot 1989 door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB, tegenwoordig RCE). Hierbij werden elk jaar, meestal in december, akkers afgelopen. Voor meer details en gegevens over de ligging van de waarnemingen en monumenten wordt verwezen naar Appendix II en Tabel 3.

De vijf locaties vallen binnen een gebied van 1600 hectare waarvoor in 2008-2009 een globaal bureauonderzoek is uitgevoerd door Vestigia bv [CIS-nummer 31241]. Hieruit bleek dat in het gehele gebied sporen van menselijke activiteiten in de prehistorie en middeleeuwen te verwachten zijn. Deze sporen bevinden zich in de top van de keileem en het dekzand. Ook kunnen zich in het mariene pakket hier bovenop scheepswrakken bevinden. Het bureauonderzoek heeft geen duidelijke gegevens opgeleverd met betrekking tot verstoringen van de bodem binnen het gebied.

Voor een gebied ten oosten van Locaties Wiringherlant en Noorderlicht is door RAAP in 2002 een booronderzoek en een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd [CIS-nummer 2861]. Hierbij zijn vuursteenafslagen en scherven aardewerk gevonden. Ook is mogelijk een vroegmiddeleeuwse akkerlaag aangetroffen. In een gebied ten zuidwesten van Locatie Molenveld is in 2009 door Becker en Van de Graaf een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Hierbij zijn nederzettingen uit de nieuwe tijd, de ijzertijd en de late middeleeuwen gevonden [CIS-nummer 30357].

Ten westen van het plangebied zijn door De Steekproef bv verschillende boor- en bureauonderzoeken uitgevoerd. In 2003 werd op het Lutjestrand en op Camping Waddenzee een booronderzoek uitgevoerd [zie Steekproefrapport 2003-09/1, CIS-nummers 5751 en 5747]. Op een ander deel van het terrein van de camping werd in 2004 geboord [zie Steekproefrapport 2004-04/19, CIS-nummer 6732]. In 2005 werd een bureauonderzoek uitgevoerd voor een groot gebied ten zuiden van het voormalige eiland Wieringen [zie Steekproefrapport 2005-10/11, [CIS-nummer 25725] en in 2007 werd een bureauonderzoek uitgevoerd voor twee locaties in Westerland [zie Steekproefrapport 2007-09/11, CIS-nummers 24724 en 24725].

Tabel 3: Hippolytushoef: archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied (voor de datering wordt verwezen naar Appendix I en voor de ligging van de meldingen naar Appendix II).

ARCHIS-nrs	RD-coördinaten	Omschrijving	Datering
CMA			
1779/14E-001	125,325/545,786	nederzettingssporen, concentratie aardewerkscherven en brokken natuursteen	vroege ijzertijd
1780/14E-002	125,187/545,556	vermoedelijke nederzetting (schervenconcentratie)	late middeleeuwen
1781/14E-003	125,316/546,595	middeleeuws cultuurdek	late middeleeuwen
1796/14E-018	126,405/546,788	kerk, op het terrein mogelijk ook begravingen en (houten) voorgangers van de kerk	late middeleeuwen
14950/14E-027	126,408/546,738	historische kern van Hippolytushoef, inclusief kerk	late middeleeuwen tot nieuwe tijd
CAA			
2081/14EN-70	126,180/547,050	4 scherven Pingsdorf ondetermineerbare scherf aardewerk	late middeleeuwen onbekend
2083/14EN-71	126,120/547,100	scherf Pingsdorf, 2 scherven geglazuurd steengoed, scherf proto-steengoed, scherf kogelpot	vroege tot late middeleeuwen
6092/14EN-12	124,730/545,590	scherf proto-steengoed, scherf Pingsdorf	middeleeuwen
6093/14EN-13	125,160/545,780	5 scherven Pingsdorf 10 scherven kogelpot, 4 scherven aardewerk en steengoed	late middeleeuwen vroege tot late middeleeuwen
6094/14EN-14	125,310/545,800	12 scherven handgevormd aardewerk	vroege ijzertijd
6095/14EN-14	125,310/545,800	vuursteen: geretoucheerd werktuig, 2 afslagen, brok verbrand vuursteen, kern	mesolithicum tot neolithicum
6096/14EN-15	124,870/546,560	scherf steengoed	late middeleeuwen
6097/14EN-16	126,000/546,270	scherf geglazuurd steengoed scherf gedraaid aardewerk	late middeleeuwen vroege tot late middeleeuwen
6098/14EN-17	125,270/546,530	10 scherven aardewerk 13 scherven proto-steengoed, 74 scherven kogelpot, 6 scherven Paffrath, 21 scherven Pingsdorf, 12 scherven gelazuurd steengoed	middeleeuwen late middeleeuwen
6099/14EN-17	125,270/546,530	2 vuurstenen afslagen	neolithicum tot bronstijd

6100/14EN-18	125,350/546,440	3 scherven geglazuurd steengoed, 8 scherven proto-steengoed, 8 scherven Paffrath, 7 scherven Pingsdorf, 29 scherven kogelpot 17 scherven (gedraaid) aardewerk	late middeleeuwen vroegere middeleeuwen/ onbekend
6101/14EN-18	125,350/546,440	3 geretoucheerde vuurstenen werktuigen en 2 brokken verbrand vuursteen	mesolithicum tot neolithicum
6102/14EN-19	125,430/546,050	7 scherven proto-steengoed, 2 scherven kogelpot, 9 scherven gedraaid aardewerk, scherf Pingsdorf, scherf aardewerk 1 brok verbrand vuursteen	late middeleeuwen vroegere middeleeuwen paleolithicum tot nieuwe tijd
6103/14EN-20	125,390/546,580	scherf handgevormd aardewerk scherf proto-steengoed, 3 scherven kogelpot, scherf Paffrath scherf knikwandpot met radstempel, scherf kogelpot, 8 scherven gedraaid aardewerk scherf Pingsdorf vuurstenen werktuig	ijzertijd late middeleeuwen vroegere middeleeuwen late middeleeuwen paleolithicum tot bronstijd
6104/14EN-21	125,710/547,230	5 scherven Pingsdorf, scherf kogelpot, scherf gedraaid aardewerk	late middeleeuwen
6105/14EN-22	126,010/547,400	vuurstenen werktuig, geretoucheerd	neolithicum
6106/14EN-23	125,820/545,960	scherf Pingsdorf, scherf kogelpot, scherf onbekend gedraaid aardewerk	late middeleeuwen
6440/14EN-42	125,200/545,560	25 scherven gedraaid aardewerk	vroegere middeleeuwen
6441/14EN-41	125,490/545,760	scherf proto-steengoed, 11 scherven kogelpot, 3 scherven Paffrath, 2 scherven geglazuurd steengoed 7 scherven gedraaid aardewerk	late middeleeuwen vroegere middeleeuwen
6442/14EN-40	126,230/547,400	2 scherven geglazuurd aardewerk, scherf proto-steengoed, 47 scherven kogelpot, 2 scherven Paffrath, 6 scherven Pingsdorf, 4 scherven geglazuurd steengoed scherf gedraaid aardewerk 4 scherven van een aardewerken oor scherf geglazuurd aardewerk	late middeleeuwen vroegere middeleeuwen onbekend onbekend
6449/14EN-42	125,200/545,560	45 scherven kogelpot, 11 scherven Pingsdorf, 10 scherven Paffrath, 4 scherven proto-steengoed, 5 scherven geglazuurd steengoed scherf aardewerk	late middeleeuwen onbekend
8092/14EN-14	125,310/545,800	19 scherven kogelpot	late middeleeuwen
8093/14EN-18	125,350/546,440	scherf handgevormd aardewerk	ijzertijd
8094/14EN-22	126,010/547,400	2 scherven Pingsdorf, 12 scherven kogelpot, scherf proto-steengoed	late middeleeuwen
10229/14EN-47	124,620/545,650	2 scherven kogelpot	late middeleeuwen
10446/14EN-58	125,410/546,370	2 scherven proto-steengoed, 2 scherven kogelpot, 2 scherven Pingsdorf, scherf gedraaid aardewerk	late middeleeuwen
10561/14EN-50	125,810/546,750	scherf geglazuurd aardewerk, 3 scherven proto-steengoed, 10 scherven kogelpot, 6 scherven Paffrath, scherf Pingsdorf 9 scherven gedraaid aardewerk	late middeleeuwen vroegere tot late middeleeuwen
10562/14EN-51	126,290/545,930	2 scherven proto-steengoed, 4 scherven kogelpot, 5 scherven Paffrath, 5 scherven Pingsdorf, 4 scherven gedraaid aardewerk	late middeleeuwen

10563/14EN-52	125,280/546,200	scherf geglazuurd aardewerk, 3 scherven proto-steengoed, 5 scherven kogelpot, scherf steengoed: Siegburg	late middeleeuwen
		scherf gedraaid aardewerk	vroege middeleeuwen
18194/14EN-82	126,040/546,030	2 scherven Pingsdorf, 2 scherven ontermineerbaar steengoed	late middeleeuwen
30133/14EN-37	126,380/546,780	kerk	late middeleeuwen tot nieuwe tijd
42766/14EN128	124,850/545,500	fragment bronzen schijffibula	vroege middeleeuwen
46900/14EN-135	127,090/547,440	drinkwaterkuil (voor menselijk gebruik), 43 scherven handgevormd aardewerk, onbekend aantal grondsporen	vroege ijzertijd
59783/14EN-137	127,000/547,200	3 scherven kogelpot, scherf bolpot	vroege middeleeuwen
228085/14EN-113	126,280/546,630	4 scherven gedraaid Iberisch aardewerk	nieuwe tijd
228086/14EN-114	125,900/546,900	scherf van een benen kam	middeleeuwen

2.4 Historische geografie (KNA 3.1 LS03)

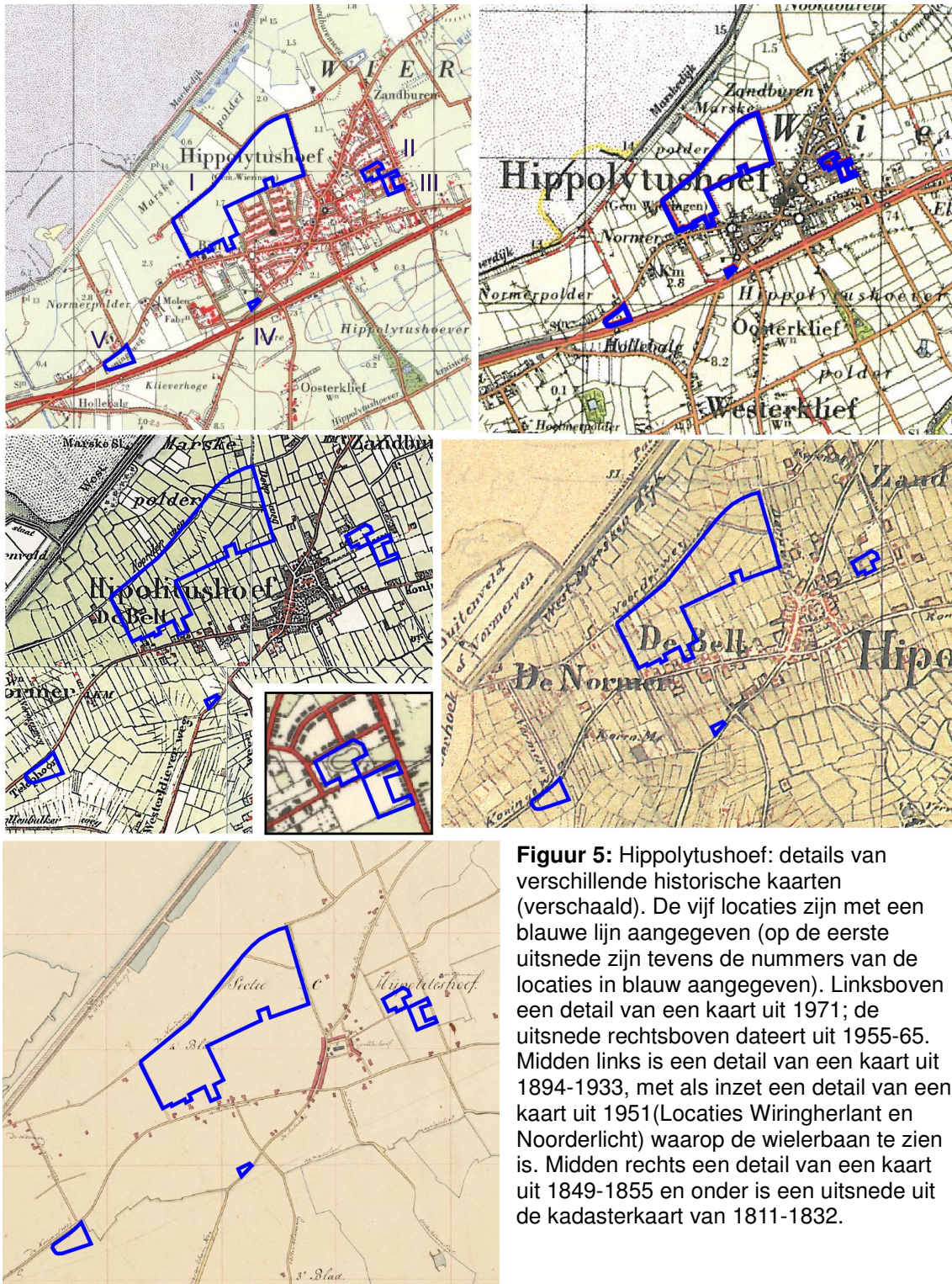
Figuur 5 toont historisch kaartmateriaal van het plangebied. Te zien is dat in 1971 de bebouwing van Hippolytushoef een kleiner gebied besloeg dan tegenwoordig het geval is. Dit is bijvoorbeeld te zien aan het Molenveld, dat destijds nog grotendeels in gebruik was als akker- en grasland.

Locatie Noorderlaan was destijds in gebruik als grasland, op Locatie Wiringherlant en Noorderlicht zijn de gebouwen van de school (inclusief bestrating en perkjes) en het verzorgingstehuis al aanwezig. Locatie Rozenlaantje bestond met name uit grasland, evenals Locatie Molenveld op het Molenveld. In de westelijke hoek van Locatie Noorderlaan bevindt zich een huis.

In de periode rond 1960 was de wijk die aan de zuidoostelijke grens van Locatie Noorderlaan ligt nog niet gebouwd. Het terrein bestond nog uit grasland, op de woningen langs de Beltstraat in het zuiden na. Binnen Locatie Noorderlaan is in het uiterste zuidwesten een perceel akkerland aangegeven. In de periode 1950-1960 werd het huis in de zuidwesthoek gebouwd. Het schoolgebouw op Locatie Wiringherlant bestond al, maar het verzorgingstehuis op Locatie Noorderlicht nog niet. Hier bestond het terrein uit perceeltjes akker- en grasland. Langs de Slingerweg stonden enkele woningen. Locatie Rozenlaantje was in gebruik als akker en Locatie Molenveld als grasland.

Op een kaart uit 1894-1933 beperkt de bebouwing van Hippolytushoef zich tot de historische kern van het dorp. Alle vijf locaties lagen toen nog op enige afstand van het dorp en bestonden uit perceeltjes akker- of grasland. Door het noordelijke deel van Locatie Noorderlaan liep nog een weg. Opvallend is de afwijkende oriëntatie van de verkaveling aan weerszijden van de weg. De overige locaties waren

Figuur 5: Hippolytushoef: details van verschillende historische kaarten (verschaald). De vijf locaties zijn met een blauwe lijn aangegeven (op de eerste uitsnede zijn tevens de nummers van de locaties in blauw aangegeven). Linksboven een detail van een kaart uit 1971; de uitsnede rechtsboven dateert uit 1955-65. Midden links is een detail van een kaart uit 1894-1933, met als inzet een detail van een kaart uit 1951 (Locaties Wiringherlant en Noorderlicht) waarop de wielerveding te zien is. Midden rechts een detail van een kaart uit 1849-1855 en onder is een uitsnede uit de kadastrale kaart van 1811-1832.

akker- en grasland. Van 1935 tot 1950 is op het terrein van het latere schoolgebouw, dus Locatie Wiringherlant, een wielersbaan geweest (zie inzet Figuur 4, informatie van Historische Vereniging Wieringen en www.pagowirenl.nl). De Belt wordt hier nog als apart gehucht weergegeven. Op oudere kaarten zijn alle locaties in gebruik als akker- en grasland. De enige weg die een locatie doorsnijdt is die in het noordelijke deel van Locatie Noorderlaan. Van bebouwing is binnen de locaties vóór het begin van de twintigste eeuw geen sprake.

2.5 Archeologisch verwachtingsmodel (KNA 3.1 LS05)

De vijf plangebieden bevinden zich in en grenzend aan Hippolytushoef. Voor Locaties Noorderlaan en Molenveld geldt volgens de Indicatieve Kaart voor Archeologische Waarden een hoge trefkans voor archeologische waarden. Dit heeft te maken met de hoge ligging ten opzichte van het omringende landschap, op met dekzand afgedekte stuwwallen. Dergelijke dekzandkoppen waren in het verleden geliefd als nederzettingslocatie. De andere drie locaties zijn niet gekarteerd omdat ze binnen de bebouwde kom liggen. Volgens de CHW-kaart zijn binnen Locaties Wiringherlant, Noorderlicht en Rozenlaantje sporen te verwachten vanaf de vroege middeleeuwen.

Op Locatie Noorderlaan zijn scherven aardewerk en een fragment van een benen kam uit de middeleeuwen gevonden. Op Locatie Rozenlaantje zijn eveneens een aantal middeleeuwse scherven gevonden. Uit de overige drie locaties zijn geen meldingen bekend. Uit de omgeving van het plangebied zijn vondsten gedaan uit alle perioden. Deze bestaan met name uit stukken bewerkt en verbrand vuursteen en scherven aardewerk.

Geen van de locaties ligt binnen een archeologisch monument. Wel zijn er een aantal monumenten in de omgeving, namelijk een vermoedelijke nederzetting uit de vroege ijzertijd en één uit de middeleeuwen, een middeleeuws cultuurdek en de historische kern van Hippolytushoef inclusief de kerk (late middeleeuwen tot nieuwe tijd).

Op basis van deze gegevens kunnen resten uit alle periodes worden verwacht binnen de plangebieden. Indicatoren uit de steentijd zullen voornamelijk bestaan uit bewerkt en/of verbrand vuursteen, verbrande hazelnootdoppen of houtskoolconcentraties die wijzen op de aanwezigheid van haardplaatsen. Vanaf het neolithicum moet rekening worden gehouden met de aanwezigheid van scherven aardewerk. Vanwege de slechte conservering in zandgrond zullen voorwerpen van

bot of hout slecht bewaard zijn gebleven. Archeologische indicatoren uit de bronstijd, ijzertijd, Romeinse tijd en middeleeuwen kunnen behalve scherven aardewerk bijvoorbeeld bestaan uit voorwerpen van metaal zoals metalen sieraden of munten of resten van metaalbewerking, bewerkt en of verbrand (vuur-)steen, voorwerpen van keramiek zoals weefgewichten of spinklosjes enzovoorts. Mogelijke grondsporen kunnen bestaan uit paalgaten van huizen of spiekers, afvalkuilen, waterputten of greppels.

Vóór het begin van de twintigste eeuw was binnen geen van de locaties sprak van bebouwing. Verstoringen tot deze periode zullen voornamelijk het gevolg zijn van agrarische activiteiten en oude verkavelingen. Wel liep vanaf tenminste de eerste helft van de negentiende eeuw door Locatie Noorderlaan een weg die inmiddels verdwenen is. Ook in recente tijd hebben bodemverstoringen plaatsgevonden, binnen Locaties Noorderlaan, Wiringherlant, Noorderlicht en Rozenlaantje onder andere ten gevolge van bebouwing. Ook zijn op verschillende plaatsen kabels en leidingen ingegraven. Voor Locatie Noorderlaan geldt dat langs de Normerlaan (met enkele aftakkingen naar het huis in de westhoek) en rondom het zwembad leidingen liggen. Dwars door Locaties Wiringherlant en Noorderlicht liggen verschillende leidingen, meestal vanaf de straat in een rechte hoek naar de gebouwen. Langs het Rozenlaantje (Locatie Rozenlaantje) liggen enkele leidingen met aftakkingen naar de bebouwing. Binnen Locatie Molenveld liggen leidingen langs de weg of de sloot (informatie van Klic). Andere verstoringen uit recente tijd kunnen te maken hebben met agrarische activiteiten en boomwortels.

3. Conclusies en advies

De vijf locaties te Hippolytushoef liggen in en direct grenzend aan het dorp. Uit Locatie Noorderlaan en Molenveld zijn vondsten uit de middeleeuwen bekend. In de omgeving van de vijf locaties zijn vondsten uit alle perioden gedaan.

De locaties hebben een vrij hoge ligging in het omringende landschap. In het zand heeft zich een podzolprofiel gevormd, wat er op duidt dat bodem in het verleden gedurende langere tijd droog genoeg moet zijn geweest voor bewoning.

Volgens de IKAW geldt voor Locaties Noorderlaan en Molenveld een hoge trefkans voor archeologische waarden. De resultaten van het bureauonderzoek vormen geen aanleiding om de hoge trefkans voor archeologische waarden aan te passen.

Op basis van dit bureauonderzoek kan de archeologische trefkans voor locaties Wiringherlant, Noorderlicht en Rozenlaantje eveneens als hoog worden vastgesteld. De CHW-kaart verwacht in deze locaties sporen vanaf de vroege middeleeuwen.

Wij achten voor alle vijf locaties nader archeologisch onderzoek noodzakelijk dat dient te bestaan uit een inventariserend archeologisch veldonderzoek door middel van grondboringen (verkennende fase). Dit veldonderzoek dient uitgevoerd te worden door een archeologisch bedrijf met opgravingsvergunning.

Appendix I

Hippolytushoef Archeologische periodes

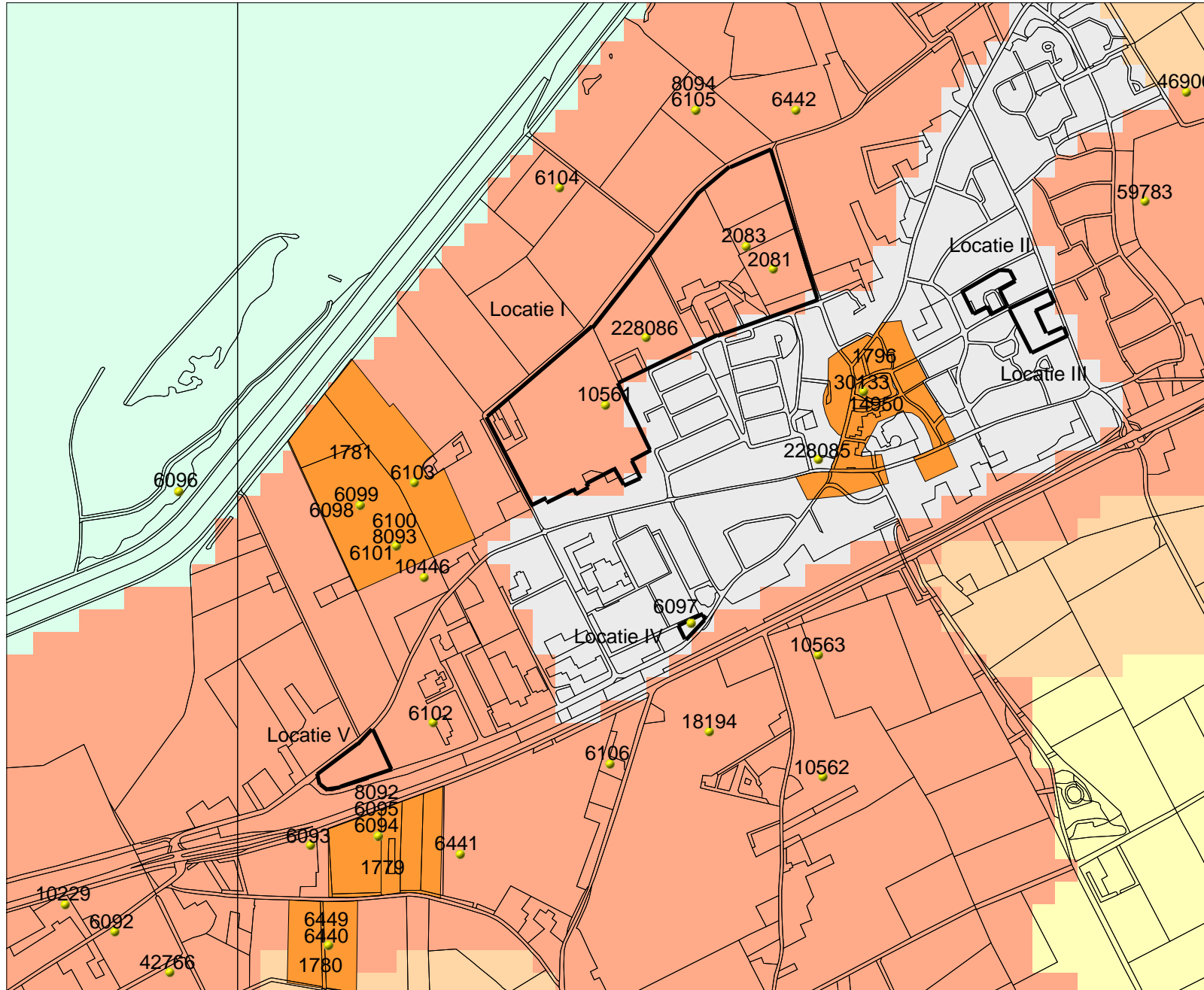
paleolithicum		ijzertijd:	
paleolithicum vroeg:	tot 300.000 BP	ijzertijd vroeg:	800 - 500 vC
paleolithicum midden:	300.000 - 35.000 BP	ijzertijd midden:	500 - 250 vC
paleolithicum laat:	35.000 BP - 8.800 vC	ijzertijd laat:	250 - 12 vC
paleolithicum laat A:	35.000 - 18.000 BP	romeinse tijd:	
paleolithicum laat B:	18.000 BP - 8.800 vC	romeinse tijd vroeg:	12 vC - 70 nC
mesolithicum:		romeinse tijd vroeg A:	12 vC - 25 nC
mesolithicum vroeg:	8.800 - 7.100 vC	romeinse tijd vroeg B:	25 - 70 nC
mesolithicum midden:	7.100 - 6.450 vC	romeinse tijd midden:	70 - 270 nC
mesolithicum laat:	6.450 - 4.900 vC	romeinse tijd midden A:	70 - 150 nC
neolithicum:		romeinse tijd midden B:	150 - 270 nC
neolithicum vroeg:	5.300 - 4.200 vC	romeinse tijd laat:	270 - 450 nC
neolithicum vroeg A:	5.300 - 4.900 vC	romeinse tijd laat A:	270 - 350 nC
neolithicum vroeg B:	4.900 - 4.200 vC	romeinse tijd laat B:	350 - 450 nC
neolithicum midden:	4.200 - 2.850 vC	middeleeuwen:	
neolithicum midden A:	4.200 - 3.400 vC	middeleeuwen vroeg:	450 - 1.050 nC
neolithicum midden B:	3.400 - 2.850 vC	middeleeuwen vroeg A:	450 - 525 nC
neolithicum laat:	2.850 - 2.000 vC	middeleeuwen vroeg B:	525 - 725 nC
neolithicum laat A:	2.850 - 2.450 vC	middeleeuwen vroeg C:	725 - 900 nC
neolithicum laat B:	2.450 - 2.000 vC	middeleeuwen vroeg D:	900 - 1.050 nC
brons tijd:		middeleeuwen laat:	1.050 - 1.500 nC
brons tijd vroeg:	2.000 - 1.800 vC	middeleeuwen laat A:	1.050 - 1.250 nC
brons tijd midden:	1.800 - 1.100 vC	middeleeuwen laat B:	1.250 - 1.500 nC
brons tijd midden A:	1.800 - 1.500 vC	nieuwe tijd:	
brons tijd midden B:	1.500 - 1.100 vC	nieuwe tijd A:	1.500 - 1.650 nC
brons tijd laat:	1.100 - 800 vC	nieuwe tijd B:	1.650 - 1.850 nC
		nieuwe tijd C:	1.850 – heden

Appendix II: Hippolytushoef

18-06-2009

Bekende en verwachte archeologische waarden

127158 / 547637

124491 / 545458

Legenda

- WAARNEMINGEN
- TOP10 ((c)TDN)
- MONUMENTEN**
  - archeologische betekenis
  - archeologische waarde
  - hoge archeologische waarde
  - zeer hoge archeologische waarde
  - zeer hoge arch waarde, beschermd
- IKAW**
  - zeer lage trefkans
  - lage trefkans
  - middelhoge trefkans
  - hoge trefkans
  - lage trefkans (water)
  - middelhoge trefkans (water)
  - hoge trefkans (water)
  - water
  - niet gekarteerd
  - Plangebied

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap